

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Վ. ՎԱԿԻՄԻՐՍԿԻ

ԶԱՐՈՒԽՏԻ ՀԱՆԲԸ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄՎԱԾՔ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ—1929

№

ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

№

Վ. ՎԼԱԳԻՄԻՐՍԿԻ

ԶՄՐՈՒԽՏԻ ՀԱՆԲԸ

Փոխադրեց Մ. ԴՈՒՐԳԱՐՅԱՆ

6825
A $\frac{II}{38901}$

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ԹԵՐԵՎԱՆ

1929

Այս և սեփականացրած իրերի կից գործող Մանկա-
կան գրականության Հանձնաժողովի հավանությամբ
№ 43

ՊԵՏՏՐՈՍԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱՐԱՆ
ՅԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Հր. № 931 Պ. № 195

Տիրաժ 2.500

Գրատեղիք № 1705 Բ.

ԶՄՐՈՒԽՏԻ ՀԱՆՔԸ

I

Ուրալյան լեռների փեշերի տակ փռված է Ոպալիխ գետը:

Հովտի ծոցում հոսող փրփրուն գետակը լիզում է քարքարոտ ափերն ու քանդելով տանում է իր սառն գլխը՝ գեղին ավազն ու գորշագույն հողը:

Ահեբը ծածկված են հուսահատ անտառներով:

Տեղ-տեղ բլրների տակ, գետակի ակունքների մոտ տեսնում ես գետնի բաց չերախը, վորի պատվածքը տանում է ներքև դեպի Ուրալյան թանկագին հանքերի ծոցը, ուր թաղված է ԽՍՀՄ հազվագյուտ հարստ-լթյուններից մեկը - թանկարժեք գիրուխտը, վորի բյուրեղների կանաչավուն փալլը շացրել է պորտաբույժ բուրժուաներին և ընչասեր վաճառականներին:

Թանկ է գմբուխտը, սակայն ավելի թանկ են այն սոսկալի դժվարություններն ու ծանր աշխատանքը, վորով ձեռք են բերվում այդ քարերը: Ոպալիխի բնակչութունը, հանքերում ապրող հարյուրավոր բանվորները լավ գիտեն այդ չերկարատև ծանր աշխատանքը հանքերի խորքում, ուր ցերեկը գիշեր է դառնում, իսկ հանքահորից դուրս գալը գիշերվան է գուգաղիպում, հյուժում է բանվորներին: Աշխատանքն ավելի է դժվարանում շնորհիվ այն ստորջրիչույա ջրերի, վորոնք հոսում են շերտերի միջով, և վորոնցից առաջացող աղետը կանխելու համար անընդհատ գործում են ջրհանմեքենաները:

Այդ հանքերում եր աշխատում Վանյայի հայրը, գիտակից բանվորներից մեկը, վոր անհամբեր սպասում եր իր վորդու՝ Վանյայի մեծանալուն, վորպէսզի իր հետ միասին բաժանի. ծանր աշխատանքը:

Վանյան այսոր տանական արամադրութեամբ վեր կացավ. այսոր նա լրացնում ե իր տասնյերկու տարին: Նա հպարտութեամբ անցավ Մառավելի ու Սենկայի կողքով, վորոնք միայն տասնմեկ տարեկան էին:

Վանյան քանի անգուն գիշերներ եր անցկացրել, սպասելով—չերբ պետք ե նստի գամբուղը, վորը մեքենայի ուժով բարձրանում ու իջնում ե հանքանորը, անգ֊փոխելով հանքագործներին: Ո՛ր յեթև նա բանվոր դառնա ինչպէս կոզնի հորը, իր ոտնիկով կրավարարի մայրիկի ե փոքրիկ քրոջ բոլոր պահանջները: Կարասֆիլ, կազամբ շոր, գրքեր ու կարկանդակներ կառնի:

Վերջապէս շարժվեց գամբուղը, ե Վանյուշան իջավ վերքէ, ինչպէս մութ ու խոնավ եր. նա բռնեց հոր փեշից, փակեց աչքերը, քամին լիզում ե նրա լերերու. շրի կաթիլներ զգաց իր ձեռների ու այտերի վրա: Իսկ գամբուղը թռչում ե ներքէ:

Վերջապէս հասան. բանվորները սիրով ընդունեցին նրան. գիտեն, վոր Յերեմիչի վորդին ճարպիկ ու աչքաբաց տղա կլինի:

Յեւ Վանյան սկսեց աշխատել, նա անհամբեր սրտով փնտռում եր այն փոքրիկ թանկագին հատիկները, վորոնք ցրված են կեղտոտ շերտերում ե վորոնք անճանաչելի յեն դառնում, չերբ դուրս են գալիս հանքերից ե հասնում դործարան. աջուհետև այլևս չեն տեսնիլ այդ քարերը:

Վանյան լեռանդով աշխատում եր հորհետ: Նա հող-

նում եր ծանր աշխատանքից, բաց չեր ձանձրանում,
ամեն որ նոր հետաքրքրութուններ անսնելով հանքերում:

II

Սակայն լուրն ել գիտեն, վոր չերկար չի տևելու
այդ զրությունը: Այնքան վատ եր բանվորների վիճակը,
վոր նրանք միայն ուրախացան՝ սպասով լիք փոփոխութուն-
ների նկատմամբ:

Պատերազմը տակն ու վրա արեց Ուլախիս գյուղը.
հաց ու կարտոֆիլ չեր ձարվում, փողի պակասութունն եր:
Պետք եր զոռ տալ աշխատանքին:

Հանքերում զրութունն անհանգիստ եր շշտկները
սուլում ելին շրջակա լեռնահանքերում. հանքափորերը
խռոված սրտով թողնում ելին գործն ու զրույցի հավաքվում:

Գոտկած փորերը հաց ելին ուզում, փող չկար, հաց
ձարելը հեշտ չեր:

Բանվորները հավելում ելին խնդրում. հանքատերերն
առարկում ելին, մերժում: Բանվորները թողնում ելին
աշխատանքը, մտնում ելին բներն ու շարությամբ նայում
ելին դեպի տերերի ու կառավարչի տները:

Մեկ-մեկ բանվորները վերցնում ելին քլունգներն ու
ժահակները և գնում ելին հանքերն ավերելու:

Քաղաքից կազակներ *) յեկան, ծեծում ու ըռում
ելին խռովարարներին:

Այսպես ել Ուլախիսում. գետնահորերում հավաքվում
ելին բանվորները, շարտում ելին գործիքներն ու սկսում
խոսել անցուդարձից:

*) Ռուսաստանի մեծ գետերի հովտում ապրող բնակչու-
թյուն, ցարական բանակում կազակները հատուկ զորամասեր
էլին կազմում (հեծելազոր):

— Եստր թե եզուց, միկնուխն ե, ալստեղից գուրս չենք գալու. ձեռներու մտ հալ չկա. փորներս քաղցից կպել ե մեջքներիս:

— Չարժե այսպես ապրել, — ասում եր մյուսն, — հողալով ու թրելով:

— Նրանք չեն խնայում մեղ, սզանցքներ ել չեն շինում, մեր վարձն ել չեն տալիս:

— Ձեն տալիս. ով պիտի տա հանքատերը Ֆրանսիայում նստած փողերն ստանում ու քեֆ ե առում, չուզի ու մեզրի մեջ լողում:

— Բա կառավարի՞չք.

— Կառավարիչք. սատանի ճուշար հողին ծախել ե. նրան ինչ. նա ել հանքատիրոջ պես մի բուրժուզ յե. մարդ ես գտել դու յել:

Վանչան լսում եր այս բոլորն ու միտը պահում, հենց վոր հարմար ժամանակ եր գտնում, հարցնում եր հորը, դեռից-դենից, Քիչ-քիչ հասկացավ ամեն ինչ. կառավարչի երեխաներին հանդիպելիս, սիրտը ալրվում եր:

— Մեր արչունով յեն կշտացել, — մտածում եր Վանչան, տեսնելով նրանց լիտիկ ձեռները:

Քիչ եր մնում բռներ նրանց ոձիքից, տաներ, իջեցնեք հանքերի խորքն ու ասեր.

— Դե, մի տես՝ վոնց լենք չարչարվում:

Հանքերում հուզվունք եր տիրում, կարծես հրդեհ եր բռնկվել, վոր սպառնում եր դուրս գալ հանքերից ու լափել շենքերն ու պալատները:

— Ի՞նչ անենք, ուր գնանք, վորն ե փրկուլթուլունք, — լսվում եր բոլորի բերանից:

Յեվ հանկարծ մեկը ձայն տվեց.

— Ջհանդամը... թողնենք աշխատանքը.

— Թողնենք...

— Թողնենք, — արձագանք տվեց հանքահորը, և մի վայրկյանում ամեն ինչ շուռ յեկավ:

Դեռ շահը չեք սուչել, վոր բանվորները, զամբյուղները լցված, դուրս ելին գալիս հորից:

— Քաշի՛ր... կանգնի՛ր... դուրս յեկ, — գոռում ելին այս ու այն կողմից:

Յեվ չարացած դեմքով լույս աշխարհ ելին մտնում:

Յերկար խոսում ելին. կառավարչի հետ բանակցելու համար պատգամավորներ ընտրեցին. մարդիկ նշանակեցին հարևան հանքերի հետ կապվելու համար: Վանյաի հոր մոտ՝ տանը, հավաքվում ելին ընտրվածները. մտածում ելին՝ ինչքան և ինչպես պահանջն, ինչ պայմաններ դնեն: Վանյան միշտ ներկա յեր լինում ժողովներին նրանից բան չեկին թաղցնում. գիտեկին, վոր նա գաղտնապահ է: Նա պետքական տղա յե, խելքը գլխին է:

Գործադուլը ձգձգվեց. առաջարկները չանցան: Քաղաքից գորք յեկավ. շրջապատեցին գյուղը, փակեցին հանքի մուտքերը: Կառավարիչը քաղաքից նոր բանվորներ բերեց, այս բանը լսելով, բանվորներն ավելի գայրացան. ժողովներում տաքանում ելին, սպառնում:

Հայրը տուն յեկավ մուսյլ, նստեց ու մտածում եր, վատ լուրեր հասան, — նոր բանվորներ են յեկել, կբռնեն տեղերը. գործադուլը կըվիժի...

— Ինչպե՞տք ե անել, — այս միտքը դուրս չեք գալիս գլխից:

Միայն ուշ գիշերին մի բանվոր մոմոաց:

— Հեղեղել հանքահորը. թող վոչ մեկ լինի, վոչ նրանց: Մի լավ մնասովեն, հետո կհանձնվեն:

Այս միաքը դուր յեկավ. լավ միջոց է. բայց ինչպես հեղեղել. բոլոր մուտքերը պաշտպանված են:

Վանյայի ականջին հասավ. կտավի պես դուրս պրծալ հաշար, յերկար մտածում եր.

— Գրուստ ե, պիտի հեղեղել... պետք է ոգնել բանվորներին... մուտքերը բռնված են...

Բայց Վանյուշան գիտեր մի գաղտնի մուտք, վոր նա տեսել էր, յերբ նոր լապտերը ձեռքին առաջին անգամ հոր հետ հանքահորն իջավ ու նրանցից զաղտնի զնայ շրջելու:

Նա գիտե ալդ անցքը, նա կարող է ոգնել:

Վերցրեց թոկը, քլունգն ու լապտերը և դուրս պրծավ տնից, կանչեց յերկու վատահելի աղաների ու հարցրեց.

— Ուզում եք ոգնել մերոնց.

— Իհարկե.

— Գե չեկեք իմ յետևից.

— Մէր, ինչմու.

— Մ'ս, հետո կիմանաք,— շնչաց Վանյան, ու հանք զնային:

Զուր չեր, վոր նա շրջել էր հանքը, գիտեր ամեն ծակուծուկ, գիտեր շտուկները, շրատար խողովակները. կշրջի ծորակն, ու պատրաստ է, շուրը ներս կլցվի:

Ծրագիրը լավ է: Վանյան մտտեցավ հին զամբյուղին կապից թոկն ու սանդուխով ներքև իջավ, սանդուխը ճռճուս է, փոած մատները փոտի տակ կոտրվում են, բայց Վանյան վտահ իջնում է, նա գիտի, վոր թոկը պինդ է, վերևում պահակներ կան, իսկ յետևում վողջ գլուղն է կանգնած պետք է ոգնել դյուղին, և Վանյուշան կոգնի:

Իջնում ե, մնաց մի աստիճան, հիմի գետնին կհասնի:
Թը՛րմբ, — և Վանյուշան փռվեց գետնին. կողքը ծա-
ղում եր, գլուխը դժժում, անցնում ե մեկ-յերկու օտպե,
վեր ե կենում, գնում ե. ձեռքի յապտերի աղոտ լույսի
տակ յերևում են լուրբապտույտ անցքերը, խաչեր են
պատահում. ահա մի բացվածք, սողում ե ներս, միջանցք-
ներ, ահա մի ճանապարհ, ահա մշուար:

Ձի լսվում մուրճերի ձայնը, լուսթյունն ե պատեղ
շուրջը:

Վանյան սարսուռում ե, ուզում ե յետ դառնալ, նրա
մեջ պալքարում են վախն ու պարտականությունը. վախը
յետ ե պահում, պարտականությունն ասաջ ե մղում:
Պետք ե կատարել, և նա վճռում ե, — կատարել, ինչ ել
վար լինի:

Ականջին հասավ ջրի կաթկթոցը: Ահա ջուրը վեր
հանող խողովակները:

Վանյան փնտրում ե ծորակը. գտավ:

Յեթե բաց անի, ջուրն ել վերև չի բարձրանալ, կը-
լցնի միջանցքները և կհեղեղի վողջը:

Ձեռը պցում ե ծորակին, դողում ե, վրայից սահում.
Վանյան սեղմում ե պինդ, չի շարժվում, ժանդոտել ե:

Վերցնում ե մուրճը, խփում, — թիկ. թակ:

Յեվ միջանցքում հնչում ե ձայնը, — թիկ. թակ:

Ու արձագանքը գնում, կորչում ե հեռուն:

Ծորակը պտավեց, մեկ ել: Խողովակի արմունկը ծովեց,
ահա բացվածքը, ջուրը խփում ե շատրվանի պես, անցքը
մեծանում ե, ջուրը վազում. քիչ անց — ջուրը շլուզներով
հոսում ե դեպի պատերը, խփում ե նրանց, Վանյան վեր
թռավ, ցատկեց, բաց վրիպեց, — ջուրն ընկավ:

Սառը ջուրը գրկեց Վանյային. պետք է լողալ. ձեռները գործում են, բայց կծկվում սառը ջրից. մասնե՞րը փետացել են: Ճգնում ենորից. գլուխը կտավ շերտերին, ցավեց: Աչքերը մթնում են. կարմիր ու կապույտ բծեր են յերևում:

Ջեռներն ել չեն շարժվում, ուժ չի մնացել. քունը տանում է. ջուրը բարձրացնում է նրան, տանում, պցում է վերև, միջանցքը:

Անցնում է ժամանակը, սղանները վերևում անհանգստանում են. վորոշեցին դնալ՝ հորն իմաց տալ. մեկը մնաց հսկելու:

Քիչ-քիչ պարզվում է Վանյայի միտքը. մի ինչ վոր սարսափ անցել է. նորից ուժ է գալիս:

Բացեց աչքերը, կանգնեց — վոտները ջրում նայում է, հիշում վորտեղ է ինքը: Սա, վերելի միջանցքն է: Պետք է շտապել: Թե միքիչ ել դանդապի, ջուրը կբռնի նրան և այն ժամանակ... սարսափ է անցնում մարմնով: Վանյան վազեց, ջուրն ել յետևից՝ լիզում է կրունկները՝ անա մյուս հանքահորի անցքը, ներս սողաց փակեց անցքը անա և թողը, քաշեց:

— Վանյուշա,

— Հա...

— Դո՛ւ չես, փառք ասածու, — լսեց նա — բռնի՛ր, վոտքդ դիր ողակին. այ այդպես. դե շարժվիր. դուրս քաշեցին թրջված, կապտած Վանյային. բակերի կողքով տուն տարան նրան, մերկացրին ու վառարանի մոտ պառկեցրին:

Իսկ ներքևում հանքահորում ջուրը, քանդելով ավազըն ու շերտերը, հոսում եր միջանցքներում, ողահան մեքենաները ջուր չելին ցայտում, այլ ողով ելին փնջում:

Հերթապահները նկատեցին: Վարպետները ներս վազեցին: Զամբյուղը գետին շհասած կանգ առավ.— նրա տակը շրմփաց ջրին:

Յետ քաշիւ, — լսվեց մի անհանգիստ ձայն, Զամբյուղը վեր բարձրացավ:

Բոլորի համար պարզ եր—հանքահորը հեղեղված եր, այս լուրը կայծակի նման տարածվեց վողջ դշուղը: Հանքերի վերատեսուչը յեկավ ալալված, վերակացուն դես ու դեն եր վաղվղում, հեռախոսն անընդհատ զնգզնգում եր. մեկն ասում եր վախեցած:

— Անհրամեշտ ե կանչել վոստիկանապետին *). Բանվորներն սպառնում են ավիրել. հանքը հեղեղված ե:

Ո՛վ ե հեղեղել:

Ով կարող եր ասել. հայտնի յեր միայն Վանյայի յերկու ընկերներին ու հորը: Առավոտը վաղ հասավ վոստիկանապետը հարց ու փորձ եր անում, հանգամանքները պարզում, բայց և այնպես վոչինչ չպարզվեց:

Մյուս որը պատգամապորներին ու բանվորներից շատերին ձերբակալեցին, ջաղաք տարան.

Վերատեսուչը զնաց:

Հանքահորը լռեց:

Լռեց և Ուլալիխա գյուղը:

III

Գյուղում կյանքը մեռավ, առավոտներն ել չեր շշում սուլիչը, չեր կանչում գործի: Կես տարի անց միայն

*) Յարական կարգերում վոստիկանները հսկում եյին կարգապահութիւնը. սրանց մեծը կոչվում եր վոստիկանապետ (պալիցմեխտեր):

չուրը գուրս թափեցին, հորը մաքրեցին զամբուղն սկսեց բարձրանալ ու իջնել, բանավորներն սկսեցին դնալ-գալ: Միայն բանտում նստածները չեն յերևում հանքերում:

Վանչան ել իջավ հանքահորը. հայրը հետը չեր. առաջին որը նա սկսեց գիտել իր յեղած տեղերը. հիշում էր, յերբ բացում էր ծորակները ու մտացել էր պտակած: Ծանր էյին հիշողությունները. շուտով գործի անցավ նա: Յերկուսի տեղ էր աշխատում՝ իր և հոր: Աշխատածը չեր բավականանում սոված էյին մտում:

Որերը առօրացան, արևը մեկ-մեկ այլում էր: Առավոտները արևելքը բոցավառվում էր ու ալ-կարմիր գույները տարածում հեռ՛ւ, հեռ՛ւ:

Ձալնեցին թռչունները, առավոտները սկսում էյին իրենց ծվլոցը և ճյուղից ճյուղ ցատկում: Կաթիլները կաշում էյին լուսամուտներին ու դրնդում:

— Ճըթ-թըկ, ճըթ-թըկ, — կարծես ասում էյին.

— Յեկնով դարունը, յեկնով դարունը:

Յերեխաները դ էրս սողացին բներից, ձնագնդին թնդում էր: Մանակ Վանչան չեր կարողանում գուրս գալ ու խաղալ, ցերեկն աշխատում էր, գիշերն՝ հանդըստանում, գիրք կարդալ ել էր պետք: Գիրք շատ էր սիրում. իր սուղ աշխատավարձից բաժին էր հանում, բաղաբում գիրք գնում:

Այսպես անցնում էյին որերը:

Մարտի վերջին միայն լուրեր յեկան, տարածվեցին հանքերը, անից-տուն, գյուղից-գյուղ էր անցնում:

Ուրախ լուր էր. պայծառ՝ մարտի արևի պես:

Չէին հավատում ալս լուրերին, հավաքվում էյին, խոսում, վիճում:

Վանյուշան դես ու դեն եր վազում, տեղեկություններ եր հավաքում. ամեն տեղ, բոլորը միայն մի բան եյին ասում:

— Թագավորին քշել են: Վոստիկաններին՝ ցրել: Վանյան տեսավ— հանքերի պահակները խեղճացել են, ձեն-ձուն չեն հանում:

— Եհ, մայրիկ, հայրս կգա, լաց մի լինի, քիչ մտոց: Յեկավ հայրը մի որ, ճաշին, չերբ նրան չիյն ել սպասում, յերբ Վանյան հանրում չոր հաց եր կրծում, յերբ մայրը ջրով սպաս եր չեփուս:

Պատգամավորների ազատվելը բանտից մեծ իրարանցում առաջացրեց— անվերջ ժողովներ, խորհուրդների ընտրություն:

Առաջնորդներ ընտրեցին պատգամավորներից— փորձված աղերք եյին: Կյանքը լեռաց:

Վերատեսուչը կակղեց: Զիջումներն սկսեց:

— Կյանք չի, խող ու պար ե, - ծիծաղում եյին բանվորները:

— Կռիվը նոր ե սկսվում, չերբ բոլոր բուրժուականներին կատիպենք աշխատել՝ նոր միայն կհանգստանանք, ասում եյին մյուսները:

Վանյուշան միտք եր անում իր հոր հետ՝ ինչ կլինի վերջը:

Անցավ զարունը, ամառը՝ կարծես թե խաղաղ եր, ամեն ինչ՝ առաջվա պես: Նրանց դրությունը դեռ չեր լավացել:

Աշխատում եյին, մեջքերը ծռում, ստացածները կռակելներ ելին:

Պատրին թղթեր եր կպցրած «Պատերազմ՝ մինչև հաղթություն», ջահելներին ելի կռիվ են տանում, մայ-

բերը նորից լացով ճանապարհ ելին գցում զափակներին։
Աշնանը, յերբ անձրեն ու քամին դռներն էլին ձեծում,
իսկ յեղե ինները վառնում էլին վողբաձայն, ուշ գիշերով
մի լուր չեկավ։

Պայծառ ու այրող լուր,

Հ. ու. , սարերից գենը, Մոսկվայում ու Պիտերում
կոիվներ ելին սկսվել։

Կոիվ բանվորները ու կառավարութեան մեջ, լուրերը
փոխվում էլին արագութեամբ. մեկ ուրախալի, մեկ էլ ան-
հանդիստ լուրեր։

Ս. կայն հաղթեց ուրախալին. յերբ ձյունով ծածկվե-
ցին լեռները լանջերը, բոլորի համար պարզ եր մի բան-

— Իշխանութիւնն անցել եր բանվորներին ու գյուղա-
ցիներներին։

Հոյը — գլուզացուն, շանքերն ու գործարանները —
բանվորներին։

Յերկրի տերերն էլին — Սորհուրդները, Գիշերը հնչեցին
սահնակի զանգակները, բացց վոչ վոք ուշադրութիւնն
չդարձրեց, իսկ առավոտայան յերբ զնացին վերատեսչից
գործերս ու թանկագին քարերն ստանան — վոչ վոք
չկար։

— Ստանանն՛ը, փախել են.

— Զնանդամը, թող գնան.

— Պետք ե բռնել, — ասավ Վանյան, — խեղճի ձեռները
քոր էլին գալիս։

Վերատեսչի տունը ակումբ դարձավ. իրիկուններն հա-
վաքվում, խոսում էլին անցողաբձի մասին։

Մեկ որ, Վանյան փսփսաց հոր ականջին.

— Լսի՛ր, հայրիկ, մոզ յերկու սենյակ ե պետք.

— Ո՛ւժ.

— Տղերանց.

— Իսչո՛ւ.

— Ուզում ենք միութիւն կազմակերպել. սովորել ենք ուզում, թե չե, ինչ--տղետ ենք.

— Այ խելքը միտք. դե լավ, կաշխատեմ. և աշխատեց. սենյակ տվին. տղաները զարգարեցին սենյակը. գրքեր ձեռք բերին ու—սկսեց աշխատանքը: Վանյուշան գլխավորն եր՛ հենց մի գլուխ —

— Տղերք, պետք է մտածել, ինչպես աշխատենք. մեծերին հավասար աշխատում ենք հորերում,—ստացածներս՝ կոպեկներ են:

— Գրուստ ե,—գոռում են սղերքը.

Վանյուշան կզրի բոլորը, Գործկւմ կգնա:

— Ահա մեր պահանջները, կարգադրեցեք,— կասի: Յեվ կանի. կոկորդը կճղի, բայց կհամողի, վոր պատանին չի կարող յերկար աշխատել, որգա՛րիզը դեռ թույլ է, թողախտ կնկնի, և ելի շատ ուրիշ որինակներ կբերի:

Տղերքն սկսեցին գետնի տակ ավելի քիչ աշխատել և ավելի շատ փող ստանալ: Քաղաքից հաց, կարտոֆիլ, չիթ բերեցին հանքերը: Քարտերով ելին բաժանում:

— Այ թե ինչ բան է Պորհուրդը...

— Այ թե ինչ է նշանակում իր գլխի տերը լինել,— կրկնում եին փողբիկները զպրոց հավաքվելիս՝ բանվորների խոսքերը: Տեսան նրանք, վոր աղուժըրը միացնում է իրանց, ավիլի սերտ կապվեցին ակումբի հետ, ավիլի հաճախ ելին հավաքվում այնտեղ ու գրքեր կարդում: Այժմ Վանյան լավ գիտեր ո՞վ է բուրժուալը և ով՝ պրօլետարը Գիտեր ինչի համար են նրանք կռվում իրար դեմ:

Քաղաքից մի չերիտասարգ չեկա՞վ, վոր Վանյայից քիչ մեծ եր:

— Մենք պատկոմներ*) ենք, — ասում ե:

— Իսկ ի՞նչ բան ե պատկոմը.

— Այդ նշանակում ե՝ պատանի կոմունարներ—աճաթի ե ինչ:

— Իսկ մենք չե՞նք կարող պատկոմ դառնալ.

— Վոչ դեռ, փոքր եք. բայց կարող եք պաարտասովել, յես դրա համար ել չեկել եմ ձեզ ոգնելու:

— Այ լավ ե—ասում եր Վանյան.— Թե չե ինչի նման ենք մենք այս խուլ անկյունում: Չես իմանում— ինչ անես: Նստում ենք ու մտածում, թե եզուց ինչ ենք անելու: Աչուհեան լավ կլինի. նոր մարդ ե, գործն առաջ կգնա: Յե՞վ ճիշտ վոր գործն ալիլի կենդանացավ:

Վանյան շատ ուրախ եր: Ուլի նման թուշկոտում եր: Փողոցում փոքրիկներին հանդիպելիս բռնում եր ու ասում.

— Արի մեզ մոտ աղումք.

— Գամ ենտեղ ի՞նչ անեմ.

— Ի՞նչ. ալ արի՛, կիմանա: Քաղաքից ընկեր ե չեկել. նորութուններ կիմանաս. Յերեխաները վազեցին նոր յեկածին լսելու: Իսկ նա պատմում եր, թե ինչպես են յերեխաներն ուրիշ յերկրներում հետախույզների և սկառուտների **) խմբեր կազմակերպում. միայն հարկավոր ե, վոր այդ խմբերում բանվորական մարտական վողի լինի և վոչ թե բուրժուական:

*) Պրոներներ

**) Այսպես են կոչվում բուրժուական յերկրներում պատանեկական միութունները:

Յեվ գուդի յերեխաները կազմեցին իրենց ջոկատը։ Յերկար մտածեցին ինչ անուն տան նրան և վորոշեցին «կարմիր հետախույզներ» անվանել։ Քաղաքից յեկած պատկոճը նրանց բացատրեց այդ խմբերին վերաբերյալ կանոնները, ուրիշ շատ ոգտավետ բաներ սովորեցրեց ու գնաց։

Տղերը վողորությամբ գործի անցան, խմբակներ կազմակերպեցին։

Եւ գործը Վանյային շատ դուր յեկավ։

Կազմեցին մի վաշտ և Վանյային ընտրեցին ավագ։

Նա փորձված է, ճարպիկ կնաչի յերկինք ու կասի, թե վաղը ինչ յեղանակ է լինելու։ Կիմանա՛ վոր կողմն է հյուսիսը և վորտեղ՝ հարավը։

Նա բոլոր արհեստները լավ գիտի։ Ուր տես՝ կգնա։ Ուղես-չուղես նրան պիտի ընտրես ղեկավար։

Քանի գեռ խոնավ էր հետախույզներն ակումբում ելին սովորում։ Ծանոթանում էին՝ ինչ է կարմիր հետախույզը։ Խմբակներում յերկար նստելով մաքնեցումը պինդ պահում էին, վոր— «Կարմիր հետախույզը բոլոր յերկրներէ բանվորների ու գյուղացիների բարեկամն է։ Բանվորագյուղացիական իշխանության առաջին ոգնականը»։

— Առաջին ոգնականը։

— Հեղափոխական գործի համար միշտ պատրաստ։

Յերբ նրանց ասում էին.

— Կարմիր հետախույզ, պատրաստ, — ժպտերես պատասխանում էին։

— Միշտ պատրաստ։

Այդ անունը նա սիրում էր։ Յեվ յերբ Վանյային բարեւում էին, նա առանձին սիրով ու հաստատակամ պատասխանում էր։

— Մի՛շտ պատրաստ:

Զմրան ցիխերին նստեցին նրանք ակումբում և սովորում էին կարմիր հետախույզները պատվերները: Հենց վոր լույսը բացվում էր, Վանյան վտաքի վրա չեր՝ վերցնում է մի փալաս սաշաակի ջրի մեջ թրջում: Մե՛կ— չերկնու, սառը շորով մարմինը շփում: Ո՛ր սառն է, մարմինը կաղտում է, հետո կարծրում, այրվում, մինչև վոր հողնու մ է: Սրբեց, սկսում է ձևաքերով ու վտաքերով զանազան շարժումներ ու ձևեր անել: Մայրը նայում է, փոթկացնում:

— Եղ ի՞նչ է ավարա, լույսը չբացված պար ես գալիս: Անաստված, աղոթիր ու նստիր:

Իսկ Վանյան պատասխանում է.

— Եղ պար չի. դա մարմնամարզութիւնն է: Զանս էմ պնդացնում,

— Պնդացնում ես. ասածուն միտոգ բեր, եղ ավելի լավ կլինի.

— Են մայրիկ, ենքան աղոթել էմ ճակատս մաշվել է, դրանից ոգուտ չկա:

— Ի՞նչ.

— Վոչինչ, առողջութիւնդ. վազ արի մայրիկ: Մայրը փնթ-փնթում է, իսկ Վանյան իր մարմնամարզութիւնն է շարունակում:

Հարկավոր է միշտ մարմնամարզութիւնը զբաղվել. աչդպես է պատվերը:

«Առողջ հոգին առողջ մարմնի մեջ»:

Մարմնամարզութիւնից հետո լվացվում է: Բերում է տաշտը ու լվա հա լվա՝ ականջները, վիզը, քիթը:

Յերբեմն այնպես է ցրվում ջուրը խոհանոցում, վոր մայրն էլ չի համբերում մի լավ ուտացնում է:

— Ինչ ես անում, շան լակոտ, գետուսն ես ինչ ե, վողջ ջուր արիր:

Իսկ Վանյան ձեն չի հանում. նա գիտի, վոր հարկավոր ե լավ լվանալ ձեռքերը, աղանջները, վիզը. մաքրությունն՝ առաջին տեղն ե: Նրա ընկերները հին սովորությամբ փախը ձեռներին շների հետևից են ընկնում: Վանյան նրանց հետևից վազում, վզներից բռնում ճակատ-ճակատի յե խփում ու հարցնում.

— Ցավում ե՞.

Յերեխաներն արցունք են քսում:

— Ցավում ե՞ ե՞.

— Շունը կենդանի՞ յե.

— Կենդանի յե.

— Նա արյուն ունի՞.

— Ունի.

— Խփես արյուն կգնա.

— Կգնա.

— Յե՛վ կցավի՞.

— Կցավի.

— Հապա ինչու յեք նրանց շարչարում:

— Մենք... հենց ենպես.

— Տեսեք, մյուս անգամ վոր բռնեմ հողիներդ կհանեմ:

Յերեխաները հեռանում են, նալում նրան և ասում.

— Զարմանալի աղա յե դառել Վանյան: Շների հետևից չի ընկնում, ձու չի գողանում. ինչ ե պատահել նրան.

Վանյան այժմ իր գիտցածը սովորեցնում եր նրանց.

— Կարմիր հետախույզը՝ կենդանիների և թռչունների բարեկամն ե:

Այ թե ինչու նա չի շարձարում շներին, կատուներին
և թռչունների ձվերը չի գողանում:

Յեվ հետս չե՛լ՝

— Մենք պիտի խմանանք ինչպես են ապրում մեր
ընկերները:

Յեվ Վանյան ամբողջ գիշերներ նստած կարգում եր,
թե ինչպես են ապրում պատանի ընկերները Գերմանիա-
յում, Ֆրանսիայում և Անգլիայում:

— Կարմիր հատախույզը—առաջինը պիտի ողնու-
թչուն հասցնի:

Յեվ չերեխաները Վանյայի գլխավորութեամբ ամենից
շուտ են հասնում, հենց վեր ողնութեան հրավեր են
լսում:

Բոլոր պատվերները, բոլոր ձեռքեր՝ ինչպես ման գալ,
ինչպես կամուրջներ շինել, անցնել գետը...: Ամեն բան
սովորել էյին, գիտեցին նաև ազգանշանները՝ ինչպես իրար
խմաց ասն, ինչպես խոսեն զրոշակներով, կրակներով:
Յերկար & լրանից յերբ ազատվեցին, յերեխաները դուրս
չեկան սար ու գաչտ, լաստեր էյին շինում և գետերն անց-
նում: Կարմիր փողկապն ամեն տեղ փայլում եր: Նշան-
ատուքի զրոշակներն ամեն տեղ ծածանվում էյին: Պայմա-
նական նշանները միշտ շուրթներին եր: Պատահում եր,
իրարից հեռու նստած մի բան են ուզում ասել իրար,
բայց ծուլանում են: Իսկույն ձեռքները բարձրացնում
են, ոգի մեջ կարճ ու յերկար նշաններ են անում և լուռ
խոսակցութեամբ պատրաստ ե:

— Մեմյոն, գնանք լողանալու:

— Չեմ ուզում:

— Գնանք գկեովի:

— Չեմ գալիս.

— Բա ի՞նչ ես ուզում.

— Գնանք աղոււմբ.

Յե՛վ ելի ամեն մարդ իր գործին եր անցնում: Գիշեր-ները փոքրիկ լապտերներով են խոսում:

Սպիտակ գուլնը մի նշան է, կապույտը մի ուրիշ: Զարմանալի վարժվել են, ժամերով կարող են խոսել:

Ամբողջ ճառեր են արտասանում: Իրիկները տղերքը հավաքվում են կրակի շուրջը և դեսից-դենից զրույց անում, հեքիաթներ պատմում: Վաշտը բաժանվել է խմբակներին: Վարժություններ են կատարում: Գոհ են: Հայրերը նալում են վորդիներին և ուրախանում:

— Մեկ ել տեսար մարդ դառան,—ասում էյին նրբանք, նայելով վորդիներին, յերբ նրանք աշխատում ու սովորում էյին և աշխարհի խերն ու շառը իմանում:

IV

Յերկար շտեկց չերեխաների գվարճությունները և գրոսանքները սարերում ու անտառներում:

Արևելքից, սարերի փշոտ ստորոտներից լավ խաբարներ շեյին գալիս: Սպիտակները շարժվում էյին, կալվածատերերը նորից հողերն էյին յետ խլում, գործարանատերերն՝ իրենց գործարաններն ու հանքերը: Բոլոր խորհուրդայիններին, կոմիտեյի անդամներին գնդակահարում ու կախում էյին:

Ոպալիխին ել հասավ հերթը:

Ամբողջ գյուղը և շրջակա հանքերը իրարանցման մեջ էր: Շտապով գրվում էյին կարմիր բանակ, ուղղակի գործին էյին վարժվում:

Փօրըերը մեծերից յետ չեյին ընկնում. նրանք ել եյին սովորում:

Վանյան նրանց բոլորին հավաքեց:

— Պետք է պինդ կենալ, ահա թե ինչ... փորովհետև... զազաններ են նրանք, իսկ զազաններին չի կարելի մոտ թողնել: Բոլոր ուժով նրանց կղիմազրենք:

— Անե՛նք.

— Անե՛նք. լավ իմացեք, փոք հանաք բան չի:

Մի անգամ, ակուժրում նստած ժամանակ տղերքը հարցրին Վանյային.

— Վանյա, իսկ ինչի համար ենք մենք կռվելու.

— Ամեն բանի... մեր հանքերի:

— Զժրուխտի համար.

— Այո.

— Ե՛ր քարի կտորների համար.

— Այո՛, քարի կտորների.

— Ո՛ւհ, գրողը տանի, քարի համար...:

— Ինչնեբիս է պետք, թող տանեն: Մենք բուրժուներ ենք, ի՛նչ է:

Բուրժուները մատանիներին են հազցնում զմբուխտները, իսկ մեզ մատանի պետք չի:

— Թո՛ղ տա՛նեն.

Վանյան ուզում էր պատասխանել, բայց ուժը՝ չպատեց: Չեր իմանում ինչից սկսի և փորտեղ վերջացնի: Վճռեց հորը մի լավ հարց ու փորձ անի և հետո տղերանցը բացատրի:

Պատմեց հորը, իսկ հայրը նրան ասաց:

— Զժրուխտը, դա մեր շենքի փոքրիկ քարն է. յեթե եզ տանք նրանց, դրա հետ պետք է ամեն ինչ տանք:

— Ինչո՞ւ, — հարցրեց Վանյան.

— Ինչո՞ւ, դե՞հ լսիր: Չմրուխտը և ուրիշ քարերը շատ թանգ են: Մեր չորս կողմը գտնվում են բուրժուականներ: Նրանք ամեն ինչ ունեն՝ հաց մեքենաներ, չիթ, կոշիկներ. նրանք սիրում են քարերը: Տեսել ես ինչպես մեր տերերի աղջիկները վիզն են զցում գմրուխտները:

Հավաքենք այդ քարերը՝ տանք խորհուրդներին. նրանք կձախեն բուրժուականներին, փող կստանանք և այդ փողով հաց, մեքենաներ կառնենք և մեր տնտեսությունը կվերականգնենք, իսկ յեթե մենք քարերը տանք գեներալներին, նրանք այդ քարերը կձախեն արտասահմանում, այդ փողերով ուրիշ չեղկրներից զինվորներ կվարձեն, կավելացնեն իրենց զորքը և իրենց սվիններով մեզ կվտնջնացնեն: Ելի կապրենք այնպես, ինչպես առաջ ելինք ապրում: Հիշի՛ր՝ գմրուխտը մեր շենքի փոքրիկ քարն է:

— Չմրուխտը՝ այդ... կրկնում եր Վանյան պառկելով քնելու, վոր վաղը պատմի չեղիխաներին: Իսկ յերազում գմրուխտ տեսավ: Փոքրիկ գմրուխտը պտտվում եր և քանի գնում մեծանում եր, իսկ յերբ գմրուխտը պտտվելուց դադարեց, գույնը փոխեց, հետո դառավ թափանցիկ և Վանյան տեսավ նրա մեջ իր ընկերներին: Տեսավ՝ ինչպես հայրը քարերը վերցնում եր տղաներից և տալիս խորհուրդներին, վորոնք այդ փողով մեքենաներ, հաց և զանազան մթերքներ ելին առնում: Գործարաններից նորից սկսեց ծուխ բարձրանալ, իսկ տանք ճաթի (յեզիպտացորեն) ու գարու փոխարեն իսկական հաց յերևաց:

Գո՞հ եր Վանյան. քնում եր հանդիստ սրտով: Մի անգամ նա յերազում տեսավ մի մեծ կտոր գմրուխտ, գմրուխտի մեջ Լենինի դեմքը. ժպտում եր Լենինը, ցուց

եր տալիս Վանյային թե ինչեր կարող են անել զժրուխտի կտորները, հասկացավ Վանյան, վազեց գեղի Լենինն ու ասաց.

— Գիտեմ, ընկեր Լենին, գիտեմ. կկովեմ. Այն: Տղաներին ել կտեսեմ... Հայրը թափ եր տալիս Վանյայի ուսը.— վեր կաց. ինչ ես գոռում. աղեքը յեակիցդ են յեկել:

Վանյան բացեց աչքերը, տեսավ հորը.

— Հասկացավ...—ասաց նա.

— Ի՞նչը.

— Դե են, զժրուխտը...գիտեմ ամեն ինչ. Լենինը ցույց տվեց.

— Ինչ Լենին. եհ, դու, ադա, քնով ես անցել. վեր կաց, թե չե ընկերներդ կզխկեն. այ դու քնկուս...

Վանյան վեր կացավ, թեյ խմեց ու մտածում եր տեսած յերազի մասին: Գործի գնաց, բայց յերազում տեսածն աչքերի առաջն եր: Յերը իրենց վաշտը հավաքվեց տիումբում, Վանյուշան վորոշեց պատմել յերազը:

Տղաներն ուշի-ուշով լսում էյին, և յերը Վանյան վերջացրեց, վեր կացավ Մոսկան, ուղղեց փողկապն ու ասաց.

— Դե վոր Լենինն ե, դրուստ ե. եդ վոչինչ, վոր յերազում յես տեսել. ահանրանց,—ասաց բռունցքը ցույց տալով, — իսկ մենք... կմեռնինք հեղափոխության համար...

— Պատրաստ, կանչեց նա վոզեորված.

— Միշտ պատրաստ, — կանչեցին սղանները միաբերան: Անուհետե ել վոչ վոք չեր հարցնում զժրուխտի մասին՝ բայց բուրն ել գիտելին. — սա մի քար ե, վոր կոզնի մեր կլանքն ամբացնելու:

V

Յերկար չսեկեց. թշնամին վրա տվեց. տաք արձիճն համբուրեց Ոպայիլի խրճիթները:

Ապակիները ճարճաբուս հյին.

Գյուղը կծկվեց: Դատարկվեց: Վոսկե ուսպիրներն*) յերեւացին տեղ-տեղ. նորից մի սրայթուռ.

Ելի մի անգամ սուլեց շշաչն ու լուեց. և յերբ լուսացավ, շատերն ել շտեփան իրենց հայրերին, վորդիներին:

Գյուղում շրջում էին սպաներն ու փնտրում տղա մարդկանց. մալրերը լուսում ելին. իրենք ել չզխեցին.

Գնացել են գիշերն ու—չկան.

Ապաները դայրած ում էլին սպառնում. քաշում էին ատրճանակները, բռնում ճակատներին. սակաֆն բան չկարողացան իմանալ.

— Չգիտենք, — այս էլին լուսւմ բոլորից. փորձում ելին համոզել, դբավել:

Չմբուխտի կտորներ ու Նիկոլայկաներ**) էլին ցույց տալիս. բայց իզուր, ելի նուչն պատասխանն եր. —

— Չգիտենք.

Դիմեցին տղաներին. վախեցնում էլին, պարզենք ելին խոստանում՝ բան դուրս չեկավ.

— Ահա ձեզ, չէք ուզում, —ասում եր Վանլան մըտքում, յերբ մոտենում էլին սպաները.

— Ահա ձեզ... —մտածում էլին տղաները:

Յերբ տեսան, վոր խոստումներն ու սպառնալիքներն անզոր են, հրամայեցին.

*) Ցարական զինվորների զգեստավորումն—նշաններ ուսերին:

**) Ցարական թղթադրամներ:

— Տանջիլ բոլորին: — Ու սկսեցին... տղաների հառա-
շանքները բռնել եր վողջ գուզը. հեծում էլին նրանք,
լայլա էլին քուլերն ու մայրերը:

Ճիպտաների հարվածի տակ Վանյանն ու ընկերները
մտածում էլին.

— Չենք տալի. Լենինը թույլ չի առլիս: Ահա ձեզ:

Պատժից հետո տղաները չէլին կարողանում շարժվել
տեղերից. մայրերն ու քուլերը աուն տարան նրանց: Մի
շաբաթից ավելի պատկեցին անկողնում, տանջվում էլին
ցավերից, բայց ուրախ էլին, վոր վոչինչ չստացին: Վան-
յաի չերպղը լավ էլին հիշում, իսկ կարմիր հետախույզ-
ների պատգամն ամուր մեխվել եր նրանց հոգում.

— Դու բանվորի և գյուղացու բարեկամն ես.

— Դու հեղափոխութեան պաշտպանն ես.

Այս պատվերներով նրանք պառկում էլին մորակների
տակ՝ այս պատվերը սրտում կմեռնեն, բայց զմբուխտը չեն
տալ.

Առողջանալուց հետո տղերքն ասացին Վանյաին.

— Կառավարիչն յեկել եր. նալում եր հանքերին ու
թունդ հաշհոցում.

— Հեռո՞...

— Մնացած բանվորներին հավաքեց, ճառ եր ասում.

— Գնացե՛ք հանքերն աշխատելու, ասում եր. լես
ձեզ կոզնեմ, ոռճիկներդ կավելացնեմ.

— Հեռո՞, հեռո՞.

— Հետո ինչ. տղերքն ասում են. եսպես ել լավ ե,
չենք գնա, իսկ լերը տեսավ ճար չկա, սպառնում եր, թե՛
ալ Ֆրանսիացիք կ'գան, ձեզ կուտացնեն.— տղերքը, — թե՛
թող գան: Յրվեցին. իսկ հանքը լցվում, հա լցվում ե, զին.

վորներ են բերել—չեն՝ իմանում՝ վոնց բաշեն ջուրը.

— Ընկերներ, մենք պետք է ուժեղացնենք մեր կազմակերպութիւնը, բայց ցույց չստանք, վոր վաշտաչիներ ենք, թե չեն՝ հոգիներս կհանեն. դուք Վասկա ու Մոսպա, հեռեցեք՝ վորտեղ՝ ինչ պահաններ կան. գրեցեք. մեկ-մեկ քաղաք գնանք, գուցե մի նոր բանի հոտ առնենք.

Գործը յետում եր ամեն մեկս իմանում եր իր բանը. կարճ ժամանակում իմացան՝ ուր է պահակատեղին, ովքեր են պահակները:

Կարմիր փողկապները պահեցին, շրջում ելին այն պես, իբրև անգործ ու թափառաշրջիկ, բայց աչքի տակով նայում ելին ինչ կա-չկա. իսկ ղիտելու շատ բան կար.

Գիշեր-ցերեկ զորք եր գալիս. թնդանութների ձայնը հեռու-հեռու եր գնում. ասում ելին՝ սպիտակները բռնել են Վոլգայի ափերը. խոսում ելին Կաղանի, Սարատովի, Յարիցինի մասին, իսկ հարավից, իբր թե՛ մի ուրիշ գետերալ է գալիս, քաղաքներ է վերցնում.

Վանյան մի քարտեզ գտավ՝ իրիկունները իրար գլխի հավաքված, լուրեր վորսալով փնտռում ելին քարտեզի վրա քաղաքները.

Յարիցինի, Ռոստովի, Սարկովի ու Կուրսկի վրա սև դրոշակներ ելին ցցել. մնացել եր մի փոքր տարածութիւն, Մոսկվայի շորս կողմը՝ Վանյան իր ձեռքի ափով ծածկում եր այդ տարածութիւնը.

— Տես, ինչ փոքրացել է ՌՍՖՍՀ.

Ռուսաստանի, Սոցիալիստական Ֆեդերատիվ Թորքրդային Հանրապետութիւն).

— Ե, ինչ, աղերք. միթե վերցնելու լին բոլորը.

— Ով գիտե,—ասում էյին աղերքը.

— Վոչ, չեն վերցնիլ՝ հիշում եք, ինչպես նապու-
հանը*) մտակցել էր Մոսկվային, վերցրեց Մոսկվան, սա-
կայն հուսաւզովը չվստեցավ ավեց Մոսկվան ու հետո ել
գլխին ավեց. — յետ վերցրեց. հիմա ել կտան, ու հետո ելի
կիլենն.

— Ով կիլի.

— Ո՛վ. Լենինը.

Աչքները փայլում էյին ուրախութունից. հավատում
էյին. դուր չէր, վոր հայրերը չեն վերադառնում.— Մոսկ-
վայի պառերի տակ ջարդելու յեն սպիտակներին.

Մի ուրիշ լուր էլ տարածվեց՝ պարտիզաններ***) են
յերկացել, ծածկվում են լեռներում, հարձակվում են
պահակներին, յերկաթուղիներին վրա, պալթեցնում են կա-
մուրջները, սպանում պահակներին:

Տղաները շարժվեցին. մեկ նույնիսկ առաջարկեց.

— Փախչենք.

— Ո՛ւր

— Միանանք նրանց.

— Ինչո՞ւ.

Այ թե ինչ, հետախույզներ կլինենք. չե վոր ուսում
ունենք. պայմանաշանները գիտենք: Այս միտքը դուր
յեկավ. և ելեքարակաւ հասանքի նման անցավ ամբողջ
վաշար:

*) Ֆրանսիական կայսր, վոր 1812 թ. արշավեց Ռուսաստա-
նի վրա:

**) Կովոդների խմբակներ, վորոնք ընդհանուր ծրագիր և
ուրիշ խմբակներին հետ կապ չունեն. պարտիզանական ասում են
գլխավորապէս սպստամբական խմբակներին:

— Փախչենք պարտիզանների մոտ.— առողջ աղերք-
են. Վանյան տասնուչորս տարեկան է իսկ ամենից փոքրը
տասներկու:

Ժողով արին, ինչպես փախչեն. մեկ-մեկ թե բոլորը
միասին: Կռվի բռնավելիս, միասին կռվելը հեշտ է.

Վերոշեցին: — փախչել միասին, վաշտով. Վանյուշան,
իրեն ափագ, վերոշեց պարտակառու թյունները.

— Վասկա ու Սեմկա, հավաքեցեք բոլորի գանակ-
ները, սրեցեք, պատրաստեցեք. Գրիշա ու Մոսկա, փայտ
նոցները ման յեկեք, բոլոր թոկերը թռչրեք:

Կաթսաների մասին զու, Կոլկա, կնոպատ: Գե շուտ,
գործի. թոկեր եյին վոլորում, մեշովներ. կարկատում,
գանակներ սրում, դուլերը պատրաստում:

Մի շաբաթ անց բոլորը պատրաստ էին.

Գիշերը վաշտը ճանապարհ կնկնի.

Գիշերապահներ ունեյին. հետախուզիչները նշանակ-
ված են:

Շուտ անցիր, ցերեկ, վրա հասիր գիշեր...

VI

Ամբողջ ուրը տղաները պատրաստվում էյին. դժվար
եր. վոշ քարտեղներ ունեյին, վոշ ել կողմնացուց կար.
հիշեցին՝ ինչպես պիտի գտնեն յերկրի կողմերը՝ Մեծ
Արջի և Բևեռային աստղերով, միշտ ծառի հարավային
կողմը սողացող մըջյուններով, պետք ե հիշել, վոր մե-
կուսացած ծառերի ճյուղերի մեծ մասը հարավային կող-
մում չեն լինում:

Իրիկունը, յերբ ամեն ինչ պատրաստ եր՝ ճանա-
պարհ ընկան: Գնում էյին իրար յետևից, իսկ առջևից՝

հետախույզներ, վորոնք բուխ կանչով նախազգուշացնելու եյին ընկերներին վտանգի մասին:

Հետախույզ նշանակեցին Վանյան ու Մաավեյը, վորոնք մի վերստ առաջ եյին զնացել: Բանջարանոցների ցանկապատերն անցնելով, նրանք մտան փշատերև անտառը:

Լուռ եր. մութն իջնում եր անտառի վրա. ծառերի դադաթները հեազհետե ձուրվում եյին, բները աչքից չքանում. պահակները ճանապարհը կտրելով սարքակի դայլայներով սիրա եյին տալիս ընկերներին: Վերջապես վորոշեցին հանգստանալ:

Հավաքվեցին, պառկեցին ծառերի տակ, վտանները վերցցած. յերկար ժամանակ լուռ եյին, նայում եյին աստղազարդ լեռիկնք ու մտածում անցած ճամբի մասին:

— Կտրեցինք, ութ վերստ անցած կլինինք.

— Չե՛ մի ութ վերստ, հազիվ հինգ վերստ ենք անցել...

Ինչ կքնեյի հո՛, — վրա բերեց մեկը.

— Ե՛ն գու փսնըրոս. մոռացա՞ր՝ ո՞վ ես: — Կալմիը հետախույզը, վոզ զիշերն ե անցնելու առանց հանգըստի:

— Դե լայ, ինչ զրա ժամանակն ե, — ասաց մի ուրիշը. բանն այն ե՛ յերբ պիտի մերոնց հասնենք:

— Յե՛րբ. լերի լերեք-չորս որից.

— Յերեք-չորս, չե մի հինգ-վեց, յոթ ութ որից:

— Հա՛, հա՛, հա՛, — բըրջացին մի քանիսը:

— Հա, հա, հա, — կրկնեց արձագանքը:

— Սուս, սատանի ճուտեր, — զոռաց Վանյան. ինչ եք հեհուում. թե չե՛ կլսեն:

Պատանիները լռեցին. մտածում եյին տան մասին, թե ինչ ե սպառնում իրենց.

— Վանյոււխա, այ Վանյոււխա, իսկ ինչ ենք անելու նրանց... պարտիզանների մոտ.

— Թնդանութիւնների տակից գորտերին ենք փախցնելու... քանի՜ ասենք, չես իմանում ինչ ե.

— Բա ինչ. կրակելու յենք.

— Այո կրակելու յենք, մի բան ել ավելի.

— Եդ հո դժվար չե. վորսի գնալիս քիչ եմ կրակելու վոչ մի անգամ վըստ չեմ անցկացրել.

— Այ ետպես ել ենտեդ. ամեն մի կրակոցիտ մի սպիտակ ես պառկեցնելու. մի կրակոց—մի սպիտակ:

— Դարդ մի սնի. կջարդեմ վոնց վոր բոխին. այ, ետպես կդիզեմ.— Կոլկան բարձրացավ, ցուլց տվեց ձեռքով ու ելի պառկեց.

Տղաներն ականջները սրեցին. — ճքճքացին ճուղերն ու խշշացին տերևները. մի գորտ կռկոաց. կատունների նման իրար գլխի հավաքվեցին: Թավարի միջից ցուլացին անջքեր՝ ճքճքոցն ու խշխշոցը սաստկացավ.— գալիս են, — մտածեց ամեն մեկն ու սրեց ականջները. նորից մի ձայն:

Յեվ ամբողջ շղթան շշնջաց. լսիր հրամանատարին... հրամանատարին:

Թավարում շարժվում են սովերներ. առաջ են գալիս:

«Մրանք ել մեզ պես կորցրել են ճամբեն: Սպիտակներ չեն. նրանք պահակներ ունեն. սրանք մոլորվել են, թե մեզ են հետապնդում: Բայց գնում են չեպլի Ոպալիխ ուրեթն՝ հետապնդողներ չեն: Ձլինի՜ մերոնցից են», — մտածում էր Վանյոււչան ինքն իրեն: Իսկ յիրը սովերները մոտեցան, Վանյան կանչեց.

— Կանգնիր. սիկ եւ

Ստիկերները վալրկենապես մտան ծառերի յեանը.

— Իսկ դուք սիկ եք.

— Ձեր ինչ գործն եւ ասացեք՝ ս՞իկ եք, թե չե կկրակենք, — սինգոււմ եր Վանյան, հեան էլ մտածում. «Սիւ, թե մի հրացան կլիներ կամ մի տարճանակ»:

Իլիւայիները պատասխանեցին.

— Մենք էլ կկրակենք. ասացեք՝ դուք ս՞իկ եք.

— Այ քեզ ոչին. — մտածում եր Վանյան.

— Հապա — ուրիշ կերպ փորձեմ.

Ճանապարհորդները փոփոսում են. մեկը-մեկին՝ — լսիր, ծանոթ ձայն ե՛ չլինի Ոպալիխի աղերանցից են, մեր գմբուխտալորներից, Վանյան ինքն իրեն հավաքեց ու գոռաց. — Գուբս յեկեք թե չե...

Եյ, վաշա, պատ-րոտա...

— Լսեք, տղերք դուք Ոպալիխից չեք, — հարցրեց մեկը.

— Եհ, քս ինչ գործն ե՛

— Յես ել եմ պուզից.

— Ձեռ խափի. աչքերս թող մի փչի, — ասաց Վանյան իր սիրած առածը.

— Հե՛նց նա ինքն ե, — ասաց մյուս ճանապարհորդն ու առաջ յեկավ.

— Դ՛հւ յես, Վանյուշա, հարցրեց նա.

— Վանյան շճեց. մյուսներն էլ շունչները բռնեցին.

— Հա, յես եմ.

— Դե մոտեցիր, սիկ են ընկերներդ

«Սիկ սլիտի լինի,» — մտածեց Վանյան ու մոտեցավ:

— Վահ, հայրիկ, ի՛նչպես...

«Ինչպես» արձագանքեց անտառը.

Հայրը պինդ սեղմել եր Վանյուշին.

Պատանիները զրկախառնվել ելին մյուսների հետ-
լսվում եր միայն—«ես ինչ լավ չեղավ»:

— Իե բավական ե. մտտեցեք տեսնենք ուր եք
գնում, տղերք:

— Պարտիզանների մոտ.

— Ոհո, մենք ձեզ չենք թողնիլ.

— Ինչո՞ւ...

— Վորովհետև մեզ պետք եք. նստեցեք ու լսեք-
Վանյուշայի հայրը պատմեց, ինչպես նրանք թաղնվել ե-
լին, ապա քաղաք անցել: Կռիվը ձգձգվեց. պետք ե թի-
կունքից խփել թշնամուն: Պետք ե կազմակերպել բան-
վորներին: Կուսակցության կոմիտեն վորոշել ե այս շըր-
ջանում ընդհատակյա աշխատանք տանել:

— Պետք ե տպարան հիմնել, քաղաքում այդ անհնար
ե. պետք ե հիմնել հանքերում:

Ո պալիսում: Այժմ պետք են կարմիր հետախույզներ,
ուստի և տղաները մնալու յեն:

— Մենք պատրաստ,—կանչեցին պատանիները.

— Ձկան պես համը,—կրկնեց հայրը:

Յեթե մի բան թուցրել եք բերաններիցդ—վաչ մեզ-
մօնք կորած ենք ու հեղափոխությունը վտանգված:

— Հասկանում ենք, խոստանում ենք:

— Կտեսնենք, ինչպես եք պահում ձեր տված խոս-
տումը. իսկ այժմ—առաջ դեպի Ոպալիխ. վերցրեք զեն-
քերը:

— Ի՞նչ զենք.

— Այն, ինչ վոր կրակելու ելիք՝

— Մենք հենց այնպես, ուզում ելինք վախեցնել.

— Կեցցեք, քաջերս... հա՛ հա՛, — քրքշու՛մ ելին նախ-
կին «թշնամիները», ու նրանց արձագանքում ելին տղա-
ներն ուրախ բրբռելով:

— Միշտ աչքարաց ու հնարագետ յեղեք.

— Առանջ.

Նոր պահակների առաջնորդութեամբ շարժվեցին դե-
պի Ուզալիս:

Գլուղը հովառմն եր, իրենց դիմաց. պլպլում ելին
այս ու այն տան ազոտ ճրագները: Արևելքը շառագուղնեց
լուսաբացը տեսնելով ճամբորդները քաղերն արագացրին:
Բանջարանոցների միջով սուս ու փուս անցան ու հասան
Վանյաի խրճիթը:

Դիտեցին հանքահորը, Վանյան առաջնորդում եր,
մյուսները — պահակներ ելին՝ գտան մի խոր միջանցք-
նեղ եր, պետք եր սողալով անցնել:

Դատարկ արկղները իջեցրին՝ սեղան ու նստարան
սարքեցին:

Պետք ե տառեր բերել քաղաքէց:

Տղաները գործի անցան:

Զամբուղի մեջ խոզակաղին ելին լցնում ու հայդէ՛,
դեպի քաղաք:

Նշանաբանով՝ վոր միայն իրենց ու կենողներին եր
հայանի՛ միտուն մտան. — ամեն ինչ պատրաստ եր. վերցրին
բեռնած զամբուղն ու ճանապարհ ընկան արշալույսին:

Յերեկն անտառում հանգստացան. լուռ ու մունջ
յերկինք ելին նայում ու աչքերի տակով զամբուղին՝
ուր դարսած ելին տառերը, վորոնք շուտով ճիշտ խոսքն
ելին լերեան բերելու:

Միքանի անգամ քաղաք դնալ-գալով, ձեռք բերին ամեն ինչ:

Կարմիր հետախույզները ութնյակը կարճ ժամանակում մի մեծ գործ կազմակերպեց: Հանքահորն իջնում եր միաջն հայրը իր յերկու ընկերներով:

Յերբ տպարանը պատրաստ եր, նրանք իջան ու անհայտացան. միայն գիշերներն ելին դուրս գալիս՝ մաքուր ող շնչելու: Մեկ-մեկ ել Վանյան եր իջնում, ուտելիք ու ջուր տանում կամ նոր լուրեր եր հաղորդում:

Յերբ ամեն ինչ պատրաստ եր, տպարանն սկսեց աշխատել:

Առաջին թուղցիկները, վորոնցից թարմ ներկի հոտ եր փչում, ցրվեցին Ուլալիխում.

Գորշ ցանկապատերը ծաղկեցին — այդ գիշեր տղաները շրջում ելին վրձինն ու սոսինձը ձեռներին և կպցնում ելին թուղցիկները:

Այդ թերթիկներն ասում ելին. —

— «Ընկերնիր, բանվորներ ու գյուղացիներ. նորից կալվածատերերի ու կապիտալիստների լծի տակ, նրանք գրավեցին մեր հողերը, գործարաններն ու հանքերը»...

Կարդացին ու համոզվեցին — այստեղ հարազատ ձեռք ե աշխատել, բանվորի ու գյուղացու ձեռք:

Յեվ այդ վոգեորող խոսքը անցնում եր տները, հանքերը:

Ամբոխի մեջ տեղ տեղ կանգնած ելին տղաներն, և ուրախ ժպիտը փայլում եր նրանց դեմքերին: Մտածում ելին. «Այ քեզ ճշմարիտը, արդարը, սպասեցեք դեռ շատ ճշմարտություններ կտեսնեք»:

Թերթը հեղեղեց շրջակայքը, հասավ քաղաք.

Թուուցիկը դարձավ լրագիր՝ «Կարմիր Մարտիկ».
Թերթը շարելուն սղնոււմ եր Վանուշան, և նրա շա-
բաժ առաջին բաժն եր,

— ԼԵՆԻՆ.

Յ'րբ նա տպեց այդ բառը, թղթի վրա գուրս յեկավ
ԼԵՆԻՆ.

Հայրը ուրախացած բացականշեց.

— Դավ ե. սակայն ուղղիր: Տառը շուռ սուր.

Վանուշան ուղղեց.

Բանվորների ու գյուղացիների մասին տպված եր մի
հոգված, վորի տակ ստորագրությունը Վանյան եր շարել:

— ԼԵՆԻՆ.

Բանվորները կարգոււմ եյին ու իրար ուրախ-ուրախ
ասոււմ,

— Լենինը— խելոք ե. մեր հարազատն ե, մեր ըն-
կերը:

Կային և սյնպիսիները, վորոնք ատամներն եյին կրճ-
տացնոււմ, յերբ կարգոււմ եյին այդ անոււնը—

— ԼԵՆԻՆ.

Հինգ տառ ե,— մտածոււմ եր Վանյան,— բայց ինչ-
պիսի մեծ նշանակուլթոււն ունի:

«Կարմիր Մարտիկը» քաղաք ընկավ ու իրարանցոււմ
դցեց հակա-հետախուզիչների շարքերոււմ: Հատուկ շոկաս-
ները ցրվեցին ամեն կողմ՝ խռովութարներին ու կարմիր
շարագործներին վորսալու:

Բայց իզո՛ւր. ո՞վ պետք ե ասեր: Քչերը գիտեյին՝
ովքեր են դրանք. իմացողներն ել լոււմ եյին: «Կարմիր
Մարտիկը» աճոււմ եր, նրա ճշմարիտ խոսքը գնոււմ եր
հեռու, հեռու.

Մի անգամ Վանուշան ու Մատվելը քաղաք ելին գնում. զամբյուղում կաղիններ ելին յցրել, իսկ տակին՝ լրագիրն ելին դարսած: Անցնում ելին անտառի միջով: Հեռվից փայլում ելին քաղաքի դմբեթները: Հենց ուզում ելին անտառից դուրս գալ—սև ու կարմիր ուսաղիբներով չեթկու գինվոր հանդիպեցին.

— Կանգ առ. ինչ եք տանում.

Վանյան իսկույն վրա բերեց.

— Կեռի, կաղին չեք ուզում. թարմ, լավ ընկուզներ. համը բերանումդ կմնա.

— Ի՞նչ...

— Դե կաղին, ելի. առեք, մեր գործը յոլա տարեք: Տես մի՛ ինչ կաղին ե.

Նա կճպեց մի կաղին և ցույց տվեց շագանակագույն միջուկը.

Ձինվորը վերցրեց. ծուլութամբ կծեց միջուկը, ծամեց և փնթփնթաց.

— Լավն ե, — վերցնենք, տանենք հետներս, — ասաց նա ընկերոջը.

Ո՞ւմ տանել, ո՞ւր, — մտածեց Վանյան վախեցած, բայց ցույց շտվեց իր կտակածը, արագ-արագ վրա բերեց՝

— Համեցեք, հժան ե. հատը մի լիմոն*)

— Վորտեղ եք ապրում

— Դունդուկյան փողոցում.

*) Մինչև չերվոնեցների անցնելը դրամների արժեքը շատ անկանոն եր, ուստի և թղթադրամների զինը շատ բարձր եր, կային նույնիսկ միլիոնների հասնող թղթադրամներ. վորոնք սակայն գնելու հնչին արժեք ունեյին. «լիմոն» ասում եյին միլիոնի փոխարեն:

— Այ տղա, անտեղ այդպիսի փողոց ել չկա.
«Կորանք»,—անցավ Վանյայի մտքով.

— Եհ, դու չել... ասաց Վանյան ուշքի գալով.

— Այ, հրեն, յեկեղեցին, տեսնում ես.

— Տեսնում եմ, իհարկե.

— Այ, յեկեղեցուն չհասած, դարձիր աջ, հետս
ձախ, — ու մի քիչ գեներ մեր տունն ե, ելի՛ր...

— Դե, լավ, ճղի՛.

Ձինվորը բռնեց կաղինը, լցրեց բոլոր գրպանները.

— Քեռի, բա փողը.

— Ախ դու լակոտ, այ քեզ, տեսել ես,—ասաց նա
բռունցքը ցույց տալով:

— Ջանդամ բո սված փողերը,—փնթփնթաց Վան-
յան ու դարձավ ընկերոջը.

— Դե, թոխ, Մատվեյ, շուտ դեպի տուն:

Հասան. զինվորները չեյին յերևում: Կամաց անցան
փողոցով, կարեցին մի ուրիշ փողոց ու կատվի պետ
զգույշ—ներս ընկան մի հայաթ.

Յերբ Վանյան վերջացրեց ու դուրս յեկավ, դիմացի
մայթից յերկու անծանոթ մոտեցան նրան. Վանյան դիտի
ընկավ, վոր լրտեսներ են՝ սկսեց դանդաղացնել քայլերը.
Մատվեյը չկար, ուշացավ. յերբ դուրս յեկավ, Վան-
յան բավական հեռացել եր.

Մատվեյը նկատեց, վոր Վանյաին հետապնդում են.

Վանյան մտածում եր—ինչպես հասկացնի Մատվեյին:

Հիշեց նշանտուգը. ել վոր որվա համար ե.

Յերբ դուրս յեկավ անտառի ճամբին, սկսեց ձեռները
բարձրացնել—իջեցնել, իբր թե մարմնամարզութունն ե ա-
նում, և այդ նշաններով հասկացրեց.

— Չմոտենաս. յես սրանց կտանեմ. դու կարճ ճանապարհով անցի ու մերոնց նախազգուշացրու :

Մատվեյը գլխի ընկալ, իջավ ձորը ու կարճ ճանապարհով գյուղ հասավ: Վանյան աջ եր բռնել, գնում եր ու նայում-ուր են իր ուղեկիցները. հանկարծ նկատեց, վոր շատ ե հեռացել և հետապնդողները հեռու բլրի վրայից հեռադիտակով նայում են դեպի իր կողմը:

Վանյուշան իջավ ձորն և մարգագետինն անցնելով դուրս չեկավ գյուղի ճանապարհը.

Յերբ նա գյուղ հասավ, Մատվեյն արդեն այնտեղ եր և նախազգուշացրել եր ընկերներին:

Գիշերն հավաքվեցին խորհրդակցելու՝ փնչ անեն, վտանգը կանխելու համար. թագցնեն տպարանը հանքահորում և իրենք հեռանան, թե մեան գետնի տակ և նոր անցք բանան դեպի միջանցքը: Հանկարծ մեկը ուժեղ խփեց դռանը. բոլորը վեր թռան, ձեռները տարան դեպի ատըր՝ ճանակներն ու հարցրին:

— Ո՞վ ե.

— Մերոնցից ե. Յես եմ, Դեմենտին, — պատասխանեց ձայնը դռան յետևից:

Բացին. ներս մտավ քաղաքից յեկած մի բանվոր. նա ալլայլված եր, սփթրնած և շունչը կտրվելով սուսաց.

— Ընկել ենք ծուղակը. ընկերները բռնված են. «Մարտիկը» գրավել են. չես հազիվ փախա. վաղը, յերևի այստեղ կլինեն.

— Ի՞նչ անել.

— Թաղե՛լ տպարանը. փախչել Շարտաշսկայա, այնտեղ ապահով ե, պարտիզաններն ել հեռու չեն:

— Խելոք առաջարկ. շուտ իջնենք հանքահորը. վեր-

ցրեք զենքերդ. Մատվելը թող պահակ կանգնի, իսկ դու,
Վանյուշա. մեզ հետ չեկ:

Կամացուկ հորն իջան. քլունգները թեթեւ խփեցին,
պոկեցին շերտերն ու անցքը փակեցին:

Մինչև վերջացնելը Վանյան մի անգամ բարձրացավ.

— Հը, Մատվել, վոնց են գործերդ:

— Վոշինչ. լուսանում ե. գուցե վտանգն անցել է և
եյ չեն գալ:

— Դու Մոտկա, այ են ճամբին նայիր. եդ է նրա՞յ
ճախրեն... Վանյան հանկարծ լռեց ու չռեց աչքերը:

— Սա ինչ է, Մատվել, ասա ինչ ես տեսնում.

— Հեծելագորն է. չերի նրանք են... զայիս են.

— Դե շուտ.

Վանյան տենդացին արագութեամբ հանեց ծոցատետրը,
մատիան ու գրեց.

«Մոտենում են ձիավորներ, չերի նրանցից են, չեա
բաշում եմ թողը: Անցեք միջանցքն ու փակեցեք անցքը:
Պատասխանեցեք — թոկի ծալրին. Վանյա».

Շվացրեց դեպի հորը. Պատասխանեցին: Վանյան փա-
թաթեց թղթում մի քար, գցեց ներքև. սպասեց. նորից
շվացրին հորից. Մատվելը հետ քաշեց թողը. ծալրին
թուղթ եր կապած. կարդացին. —

«Հասկացանք. կամբանանք միջանցքում. վողջ-վողջ
չենք հանձնվիր»:

Վանյան ու Մատվելը կծկեցին թողը, գցեցին հա-
րևան փախնոցն ու ծածկեցին աղբի տակ:

Վագեցին դեպի տուն:

Քիչ անց ձիավորները գլուղ մտան:

VIII

Հեծելագործը շղթայեց գլուղը Աչալուրջ հետևում ե-
տյին ներս ու դուրս անողներին.

Սուգարկում ելին տները. տակն ու վրա ելին անում
ամեն ինչ:

Նրանց հեռանալուց հետո տունը ավերակի չեր վե-
րածվում, կարծես ամեն ինչ գլխիվայր եր շուռ տված.
Իսկ չերկաթապատ ծաղկավոր սնդուկները դատարկվում
եչին խուզարկության ժամանակ. նրանց միջից կտորեղենը,
սփռոցներն ու շալերը անհետանում ելին...

Հերթը հասավ Վանյայի տանը.

— Ահա, այ թե վորտեղ է.

Վանյուշան չկարողացավ տեսնել՝ ո՛վ եր այդ ասողը:
Նրա վրա հարձակվեցին, բռնեցին ու քարշ տվին:

Մալը վրա վազեց, ուզում էր պաշտպանել, չթող-
նել, վոր տանեն. սակայն չարազեմ սպան թափահարեց
ձեռքն ու ատրճանակի կոթով խփեց մոր գլխին: Մալը
ճչաց. աչքերը դուրս թռան կոպերից. ցնցվեց. ընկավ
հատակին: Արյան ալ շիթերը նեկեցին հատակը:

Վանյուշային բերին վարչութուն: Բազկաթոռի վրա
նստել եր հրամանատարը, սաթե ծխամուճը բերանին,
բխեին եր վոլորում. նրա կողքին կանգնած ելին յերկու
քաղաքացիներ:

— Վանյան նալեց ու ճանաչեց չերեկվա հետապնդող-
ներին:

Մտեցրին. վաշտապետը ակնոցները քթին դրեց,
վտաից գլուխ չափեց Վանյային և ղիմելով մյուս չերկու-
սին, հարցրեց.

- Սա չե, անպես չե՞.
- Ճիշտ այդպես, ձերդ պայծառափայլութիւնն.
- Մոտեցիր. լսիր. մենք գիտենք, վոր դու թուռցիկներ ելիր տարածում: Գիտես՝ ինչ ե նշանակում այդ:
- Գիտեմ, — համարձակ պատասխանեց Վանյան, կարծես նրան հարցնում ելին գլուզի ճանապարհը.
- Դե, ուրեմն, պատմիր ամեն ինչ անկեղծորեն:
- Իսկ ի՞նչն եր ձեզ հետաքրքրում.
- Լսիր, ավել պակաս մի խոսիր, — զայրացավ վաշտապետը. — Մենք գիտենք, վոր դու բալճիկի տղա չես, գիտենք վոր հայրդ թագնաված ե...
- Ավելի լավ. ել ինձնից ինչ եք ուզում:
- Դու պետք ե ասես, վորտեղ ե հայրդ.
- Չե՞ վոր դուք գիտեք, ել ինչո՞ւ յեք ինձ հարցնում.
- Սրիկա, ասա, վորտեղ ե հայրդ.
- Չգիտեմ, — հանգիստ պատասխանեց Վանյան. իսկ մտքում շարունակ կրկնում եր.
- «Դու բանվորների ու գյուղացիների բարեկամն ես».
- Թե չես ասիլ, քեզ կթակենք.
- Իսկ մենք չենք ուզում ձեզ պատասխանել.
- Այդ ով ե «մենք», թույլ ավեք հարցնել, — նենգութամբ վրա բերեց վաշտապետը.
- Մենք, կոմսոմոլներս ու կարմիր հետախույզներս, մենք չենք դավաճանիլ աշխատավոր ժողովրդին:
- Իսկ շատ եք դուք, — գոռաց վաշտապետը.
- Շատ. ամբողջ աշխարհը.
- Ախ դու... քեզ ցույց կտանք վողջ աշխարհ. եսորեհդուց Մոսկվան կվերցնենք... Ամբողջ աշխարհը...

— Վոնց չե. գորտը փքվեց, բայց տրաքվեց.

— Ինչ ասացիր, լակոտ,— ու ձեռքի մտրակը շրթկաց, ձաղկելով Վանյաի այտը.

Վանյուշան հեղնելով ժպտաց.

— Ուժը ձեր կողմն ե. հետո,— հարցրեց նա.

— Հետո— կտեսնես. եյ, պատրմատ ե.

— Ճիշտ այդպես, պատրաստ ե.

Դուրս տարեք.

Վանյաին դուրս տարան. բերին պարտեզը, կանգնեցրին ծառի տակ. ճյուղից կախած եր պարանը.

— Հագցրեք ողակը.

Վանյաի վիզն անցկացրին ողակը.

— Յեթե չես ասիլ, վորտեղ են ձեր բալշեխիկները— կկախենք. տալիս ենք լերեք ըոպե ժամանակ:

Վանյան լուռ եր.

— Մի ըոպե...

Վանյան նայեց շուրջը. կազակներն ու սպաները խոնաված եյին այդտեղ. ահա և բանվորներ— նրանց զոռով եյին բերել, վոր ներկա լինեն Վանյաի մահապատժին...

Յերը նա աչքերը բարձրացրեց, տանիքների վրայով տեսավ իր ծանոթ անտառը հեռվում, ուր նա գնում եր կաղին հավաքելու.

Հեռան կանաչագարդ գագաթը աշնան արևի շողերից գուրգուրված վոսկեգոծվել ու ժպտում եր:

Այս բոլորը՝ արևը, լեռները, թռչունները ասես խոսում եյին, կանչում Վանյաին:

— Ինչպես լավ ե սպրելը, տես, իսկ դու Վանյուշա, ուզում ես մեռնել. ինչո՞ւ. ասա, հայտնիը նրանց և դու.

կատրես, կաշխատես, կըրջես և այդ բոլորը քեզ հաճույք
կպատճառի. դե, ասա, ասա նրանց ամեն բան.

— Յերկու բոսկե,— հնչեց լուսթյան մեջ, ասես զանգի
դողանջ լինեք.

Վանյան սթափվեց. բերանը բաց արեց, վոր խոսի,
կարծես մեկը հուպ եր տվել կսկորդը.

— Ընկերներիդ մահը— քո մահն է. ելի պիտի մտնես
հանքերը և այնտեղ քո գերեզմանը գտնես: Ո՞վ էս դու.
աշխատավոր ժողովրդի զավակ. ի՞նչ են մտածում քո
բախտակից ընկերները.

— Կարմիր հետախույզը կմեռնի, բայց թշնամու լերե-
սին ճշմարտությունը կասի. Հիշիր ինչ և ասել լենինը.

— Լենին.

Նա ինքը շարեց այդ բառը տպարանում, դետնի
տակ. ի՞նչ, այժմ մատնելով յե այդ տպարանը.

Մտքերը արագ սլանում էին Վանյաի գլխում, մեկը
մյուսին տեղի տալիս.

— Կմատնես— ամեն ինչ կորած է. օ՜յն ժամանակ
մահ բանվորներին. թող ապրեն կառավարչի կուշտ լերե-
խաները.

— Յերեք...

Կարծես ելեքտրականության հոսանք անցավ Վան-
յաի մարմնով. նա սթափվեց, բացեց աչքերն ու գոռաց.

— Սապասեցեք, կասեմ.

— Հապա՛, — ծուխը բաց թողնելով խոսեց վաշտա-
պետը.

Վանյուշան աչքը զցեց կանգնած ամբոխի վրա. նա
տեսավ իր մոտիկներին, վորոնք ահն աչքերին սպասում
էին ու կարծես ասում. —

«Վանյուշա, միթե՞ կմատնես»...

Նրա հայացքն ընկավ տներին, գտավ իւր խրճիթը, վորի կարին նկատեց յեռանկյունի կարմիր դրոշակը՝ աղվեսի սև գնչով. այդ իր վաշտի դրոշակն էր, վոր սպիտակներին զայրացնելու համար կախել էյին ընկերն կրը:

Դրոշակը նոր ուժ տվեց Վանյային, սչքերը վառվեցին.

— Եյ, ընկերներ, — ուզեց գոռալ նա: Յեվ մտածեց. — «մեռնեմ, բայց մեր գոծրը թող ապրի»:

— Դե, վերջին խոսքդ, — կանչեց վաշտապետը.

Վանյան աչք ածեց շուրջը, մեկ էլ նայեց զրոշակին ու բարձր ձայնով դողաց.

Լսեցեք.

Սմբոխը ցնցվեց. կազակները բարձրացան ասպանդակներին կանգնած. վաշտապետն աչքերը հռոեց Վանյայի դեմքին.

Իսկ նա խորը շունչ առավ, թափահարեց գլուխն ու բարձր կանչեց.

— Կեցցե Լենինը.

— Կեցցե կոմսոմոլը.

— Կեց — ցե...

Սև մազոտ բռնցքն իջավ Վանյայի գլխին, աչքերը մթնեցին. նա ցնցվեց. ողակը սեղմեց կոկորդը.

Լուռ եր սմբոխը. լուռ եր մամեն ինչ.

Յեվ միայն արձագանքն հնչում էր հեռվում, լեռներում. և այդ արձագանքն էր. —

Լե . . . Լե . . . նի . . . նի . . . ն . . . ն

Յեվ մեռնում էյին այդ ձայները լեռներում, ձուլվելով մի բառում...

— Լենին.

IX

Յերեք որ կախված էր մնալու զիակը.

— Թող տեսնեն ու սովորեն, — հրամայել էր վաշտապետը.

Սահայն մյուս ուրը Վանյաի զիակը չկար. նրան զիշերը տարել ու թաղել էյին Մատվեյն ու ընկերները.

Ձորքը մի շաբաթ մնաց դյուղում. տակն ու վրա արավ ամեն ինչ. հերթը հասավ հանքահորին:

Իջան յերեքը. բաց փթած սանդուխները չզիմացան և յերեքն էլ ջարդուփշուր յեղան հանքերի խորքում.

Ամբողջ յերկու շաբաթ բանվորները գեանի տակ ելին, առանց հացի, սնվում էյին միայն ջրով.

Յերբ զորքն հեռացավ, Մատվեյն իջավ, կերակուր տարավ նրանց.

Լեռներում արդեն կռիվն սկսվել էր. պարտիզանները մոտեցել էյին: Վոլգայի ափերից նոր ուժեր լեկան, սպիտակներին քշելով գեպի լեռները.

Գարնանային մի որ կարմիրներն անցան լեռներով, քշեցին սպիտակներին, և Ուլալիխը նորից խորհրդանացավ:

Վանյուշայի զիակը հանեցին ու թաղեցին հրապարակի մեջ տեղում.

Յերբ Մատվեյն անցնում էր իր նոր վաշտի հետ, գլուխ էյին իջեցնում պատանի հերոսի գերեզմանի առաջ:

X

Աշնանը, ցրեկով, արևի գուրգուրող ճառագավթների տակ Ուրալը տոնում էր իր ազատագրման տարեդարձը:

Ահա պիոներներն՝ անցնում են քաղերթով, հրապուր-
վում շինած ամբիոնի կողքով.

Նրանց կարմիր փողկապները վառվում են ամբիոնի
գորշ շորերի մեջ, Արևը գունավորում է կարմիրն իր
վոսկի—ծիրանի շողերով.

Յերբ պիոներները մոտեցան ամբիոնին, հարչուր աչ-
քեր ուղղվեցին դեպի վերևը կանգնած ծերունին.

Սորհրդի նախագահն էր այն, Վանյաի հայրը.

Յերբ տեսավ պիոներներին, պայծառացավ ծերուկի
դեմքը. նա ուղղեց իր կորացած մեջքն ու կանչեց, բո-
ցավառված աչքերը ներքև հառելով.

— Կեցցե կոմսոմոլը. Պիոներներ, հեղափոխության
գործի համար պատրաստ.

Յեվ հարյուրավոր մատաղ ձայներ, դարնան շնչով
կանչեցին սիարբերան.

— Միշտ պատրաստ ենք.

Զվարթագավ ծերունու դեմքը, ժպտում էր արևը,
ծիծաղում էր ալեգարդ Ուրալը:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. գրադ.

220038901

(204.)

A ¹¹ 32909

В. Владимирский

Шахта изумруд

ԳԻՆՆ Ե 25 ԿՈՊ.

